

Plan Operacyjny cz. II - Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ornontowice

Spis treści

1.	Wstęp	3
2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	8
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4.1.1.	Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2024.....	8
4.1.2.	Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.....	9
4.1.3.	Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017	10
4.1.4.	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020	11
4.1.5.	Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	11
4.1.6.	Strategia Sprawne Państwo 2020.....	11
4.1.7.	Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko 2020.....	11
4.1.8.	Strategia Europa 2020	11
4.1.9.	Strategia dla Rozwoju Polski Południowej w obszarze województwa małopolskiego i śląskiego do roku 2020	12
4.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	12
4.2.1.	Strategia rozwoju województwa śląskiego „ŚLĄSKIE 2020+”	12
4.2.2.	Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego.....	12
4.2.3.	Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020.....	14
4.2.4.	Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017.....	15
4.2.5.	Zintegrowana Strategia rozwoju dla obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego na lata 2014-2020	17
4.2.6.	Podstrategia promocji obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego	17
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego (relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy)	18
5.1.	Strategia rozwoju gminy.....	18
5.2.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	18
5.3.	Program Rewitalizacji	18
5.4.	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego	19
6.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	21
6.1.	Zarys historii obszaru gminy.....	21
6.2.	Krajobraz kulturowy	21
6.3.	Zabytki nieruchome.....	22
6.4.	Zabytki ruchome.....	22

6.5.	Zabytki archeologiczne	23
6.6.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	23
6.7.	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	24
6.8.	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	30
7.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	33
8.	Programowanie rozwoju opieki nad zabytkami	37
8.1.	Priorytety programu opieki	37
8.2.	Kierunki działań programu opieki.....	39
9.	Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	41
10.	Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	43
11.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	46
12.	Spis tabel	48
Załącznik nr 1 Projekt pisma do WKZ		49
Załącznik nr 2 Projekt uchwały przyjmującej GPOnZ wraz z Gminną Ewidencją Zabytków.....		50
Załącznik nr 3 55 kart ewidencyjnych zabytków		51

1. Wstęp

Ochrona i Opieka nad Zabytkami to przede wszystkim obowiązek konstytucyjny i ustawowy, ale też okazja do stworzenia płaszczyzny współpracy partnerów: samorządu lokalnego, samorządu regionalnego, administracji państwowej - Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, właścicieli i użytkowników zabytków, na rzecz projektów kulturalnych finansowanych z funduszy publicznych (w tym strukturalnych) oraz prywatnych w celu podniesienia atrakcyjności i konkurencyjności miejsc. Trwałą formą tej współpracy jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami (dalej zwany GPOnZ), służący wszystkim partnerom w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy.

GPOnZ jest opracowany w celu określenia kierunków podejmowanych działań i zadań, niezbędnych do sprawowania należytej opieki nad zabytkami na terenie gminy w okresie czterech lat od wejścia w życie uchwały rady gminy przyjmującej program. Ma on też na celu poprawę stanu zachowania środowiska kulturowego gminy. Dla realizacji tego celu, program określa między innymi zasady dotyczące finansowania i organizacji działań ochronnych wobec środowiska kulturowego.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Celem zadania realizowanego w okresie marzec – maj 2016 jest opracowanie projektu dokumentu „Gminny Program Opieki nad Zabytkami”, zgodnie z art. 87 Ustawy o Ochronie Zabytków i Opieki nad Zabytkami z 23 lipca 2003 roku, nakładającej na samorządy obowiązek sporządzania czteroletnich programów. Realizacja prac nad dokumentem prowadzona była w ramach prac nad „Podstrategią kształtowania przestrzeni publicznej (w tym rewitalizacji obszarów zdegradowanych i działania na rzecz rozwoju przestrzeni publicznych służących wzmocnieniu lokalnych więzi społecznych oraz opieki nad zabytkami) na lata 2016-2025 wraz z Planem Operacyjnym”.

Przygotowanie niniejszego programu nastąpiło po przeprowadzeniu badania ankietowego w gminach, analizie istniejących strategicznych dokumentów i lokalnych programów, analizie zastanej ewidencji zabytków, oraz dotychczasowych doświadczeń, dobrych praktyk polskich i międzynarodowych.

Ustawowy obowiązek opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego nakładają na samorząd gminny dwa akty prawne:

- Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r.¹ w art. 7 ust. 1, wśród zadań własnych gminy jako jednostki samorządu terytorialnego najniższego szczebla wymienia sprawę z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.².

Ustawa ta w art. 4 formułuje podstawowe obowiązki organów administracji publicznej w zakresie **ochrony** zabytków, mające na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5. Ustawa formułuje obowiązki w zakresie **opieki** nad zabytkiem sprawowanej przez jego właściciela lub posiadacza, która polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

¹ tekst jednolity Dz.U. Nr 142 poz. 1591 z 2001 r. z późn. zm.

² Dz. U. Nr 163, poz. 1568, z późniejszymi zmianami oraz Dz. U. z 2010 r. Nr 97, poz. 804 z późn. zm.

Program opieki nad zabytkami na lata 2016-2020 jest dokumentem prawa miejscowego.

Powstanie i sporządzanie niniejszego dokumentu wynika z zapisów artykułów 16, 18, 21-22 oraz 84 – 88 wspomnianej wyżej ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program dotyczy zagadnień opieki nad zabytkami na obszarach jednostek samorządu terytorialnego, powiatów oraz województw.

Art. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wprowadza następujące pojęcia związane z ochroną i opieką nad zabytkami:

- zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Pomocne znaczenie w sprawowaniu opieki może mieć Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu. Zakres, do którego się odnosi dotyczy wprowadzenia nowych narzędzi ochrony krajobrazu, a zwłaszcza kulturowego.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte, oprócz omówionych powyżej podstaw opracowania GPOnZ w:

Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. 3 w artykułach:

- Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
- Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁴. Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane⁵. Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska⁶, która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁷, której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami⁸. W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej⁹. Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na

³ Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.

⁴ Dz. U. 2015 poz. 199.

⁵ Dz. U. 2013 poz. 1409, ze zm.

⁶ Dz. U. 2013 poz. 1232, ze zm.

⁷ Dz. U. 2013 poz. 627, ze zm.

⁸ Dz. U. 2015 poz. 782.

⁹ Dz. U. 2012 poz. 406, ze zm.

upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie¹⁰. W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

¹⁰ Dz. U. 2014 poz. 1118.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

W rozdziale tym omówione zostają dokumenty programowe rządu, województwa i powiatu, mające wpływ na wybory kierunków lokalnej polityki opieki nad zabytkami. Wynikają one z dokumentów strategicznych wyższego rzędu, takich jak Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju (perspektywa 2030 roku) oraz Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 wraz z dziewięcioma zintegrowanymi strategiami, określające zasady prowadzenia polityki kraju na najbliższe lata.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Sprawy dziedzictwa zostały ujęte w poniżej omówionych dokumentach programowych.

4.1.1. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2024¹¹

Zawiera 11 programów operacyjnych, które precyzują, w jaki sposób strategia jest realizowana pod względem finansowania działalności kulturalnej ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – tam też należy szukać inspiracji do finansowania zadań zdefiniowanych w toku prac nad GPOnZ.

- 1) Program operacyjny „Promocja twórczości”,
- 2) Program operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”,
- 3) Program operacyjny „Promocja czytelnictwa”,
- 4) Program operacyjny „Edukacja kulturalna i upowszechniania kultury”,
- 5) Program operacyjny „Obserwatorium kultury”,
- 6) Program operacyjny „Promocja kultury polskiej za granicą”,
- 7) Program operacyjny „Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz wzrost efektywności zarządzania kulturą”,
- 8) Program operacyjny „Promesa Ministra Kultury”
- 9) Program operacyjny „Media z kulturą”,
- 10) Program operacyjny „Rozwój inicjatyw lokalnych”,
- 11) Program operacyjny „Znaki Czasu”.

Celem programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe” jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych.

Cel nadrzędny programu operacyjnego ma być osiągnięty poprzez cele szczegółowe:

- 1) poprawę stanu zachowania zabytków;
- 2) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
- 3) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele inne niż kulturalne;
- 4) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;

¹¹ Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, Warszawa 2005, w: <http://bip.mkidn.gov.pl/>.

5) poprawę warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;

6) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Realizacja programu odbywa się w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

Priorytet 1 „Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych” – poprawa stanu zachowania zabytków, działania rewaloryzacyjne, konserwacyjne, modernizacyjne, adaptacja i ochrona obiektów zabytkowych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków, prace dokumentacyjne, działania mające na celu zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytet 2 programu „Rozwój i koncentracja kolekcji muzealnych” koncentruje się natomiast na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.1.2. **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030¹²**

Dokument uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

- 1) rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
- 2) zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
- 3) zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
- 4) rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących części niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
- 5) wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
- 6) ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
- 7) dbałości o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;

¹² Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2013 w:
http://www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/polityka_przestrzenna/kpzk/aktualnosci/documents/kpzk2013.pdf.

8) kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.

9) zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;

10) prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;

11) zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;

12) edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017¹³

Celem krajowego programu jest wzmocnianie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla realizacji celu głównego przyjęto trzy cele szczegółowe:

1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,

2) wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,

3) tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Cele powyższe realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

Cel szczegółowy 1: wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce

Kierunek działania 1: Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomości.

Kierunek działania 2: Przygotowanie ratyfikacji konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego.

Kierunek działania 3: Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomości.

Kierunek działania 4: Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.

Kierunek działania 5: Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.

Kierunek działania 6: Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.

Kierunek działania 7: Realizacja badań w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

¹³ przyjęty 24 czerwca 2014 r. Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014, w: <http://bip.mkidn.gov.pl/>.

Cel szczegółowy 2: wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków

Kierunek działania 1: Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.

Kierunek działania 2: Wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.

Kierunek działania 3: Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.

Kierunek działania 4: Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Cel szczegółowy 3: tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji

Kierunek działania 1: Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa.

Kierunek działania 2: Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.

Kierunek działania 3: Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.

Kierunek działania 4: Zwiększenie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Pozostałe dokumenty krajowe ujmujące problematykę GPOnZ, zawarte zostały w omówionych poniżej dokumentach.

4.1.4. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020

Zakres odniesienia: Uwzględnienie zagadnienia ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów.

4.1.5. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Zakres odniesienia: ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.6. Strategia Sprawne Państwo 2020

Zakres odniesienia: racjonalizacja struktur terenowych organów administracji rządowej – zapewnienie optymalnych warunków działania wojewódzkich konserwatorów zabytków.

4.1.7. Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko 2020

Zakres odniesienia: uwzględnienie utrzymania walorów kulturowych i estetycznych oraz ochrony krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych w zakresie działań dotyczących odpowiedniego uporządkowania przestrzennego.

4.1.8. Strategia Europa 2020

Zakres odniesienia: zapewnienie dostępu do wiedzy i informacji wpływających na ogólny poziom kompetencji, w szczególności ludzi młodych.

4.1.9. Strategia dla Rozwoju Polski Południowej w obszarze województwa małopolskiego i śląskiego do roku 2020

Problematyka opieki nad zabytkami jest również ujęta w nowym ponadregionalnym dokumencie, omówionym szerzej w aneksie 2 Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, o którym mowa w rozdziale poniżej 4.2.4.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia rozwoju województwa śląskiego „ŚLĄSKIE 2020+”¹⁴

Główne cele strategiczne regionalnego samorządu to:

- A. Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjność i kreatywność
- B. Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie
- C. Województwo śląskie regionem atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni
- D. Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy

Dla celu strategicznego dotyczącego atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni określony został

Cel operacyjny: C.3. Wysoki poziom ładu przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni oraz poniższe kierunki działań:

1. Rewitalizacja terenów i obiektów, w tym przemysłowych i zdegradowanych na tereny/obiekty o funkcjach społeczno-gospodarczych oraz zapewnienie ich dostępności.
2. Poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast i centrów dzielnic oraz przestrzeni recepcyjnych.
3. Tworzenie i rewitalizacja obszarów zieleni urządzonej oraz terenów rekreacyjnych.
4. Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych.
5. Zapewnienie praworządności gospodarowania przestrzenią poprzez skuteczną ochronę prawa własności i interesu społecznego.
6. Rewitalizacja osiedli mieszkaniowych, w tym starych dzielnic.
7. Wspieranie powstawania atrakcyjnych terenów mieszkaniowych w miastach oraz przeciwdziałanie procesom suburbanizacji.
8. Wsparcie działań podnoszących jakość planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym, w tym działań integracyjnych.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego¹⁵

Jest to dokument planowania strategicznego z października 2015 r., określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji

¹⁴ <http://www.slaskie.pl/> dokument uchwalony przez Sejmik Województwa Śląskiego Uchwałą nr IV/38/2/2013 z dnia 1 lipca 2013 r.

¹⁵ <https://www.slaskie.pl/planzagospodarowania/files/zalaczniki/2015/11/06/1446794385/1446794428.pdf>.

terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Omawia m.in. obszary krajobrazów kulturowych na Śląsku.

Dla realizacji celu samorząd przyjmuje następujące kierunki polityki przestrzennej:

3.1 Ochrona zasobów środowiska.

3.2 Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich.

3.3 Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach wiejskich.

W ustaleniach planu Cel 3. PRZESTRZEŃ – ZRÓWNOWAŻONE WYKORZYSTYWANIE ZASOBÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO I KULTUROWEGO – kierunek 3.2. i 3.3. dotyczy dziedzictwa kulturowego.

Kierunek 3.2: Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich:

- kształtowanie obszarów śródmiejskich o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych poprzez tworzenie atrakcyjnych przestrzeni publicznych, podkreślających rangę centrów miast;
- ochrona i zachowanie historycznych układów urbanistycznych oraz obiektów dziedzictwa kulturowego podkreślających tożsamość miast;
- rewitalizowanie i rekultywowanie terenów zdegradowanych i przemysłowych z wykorzystaniem ich na tereny o funkcjach komercyjnych i publicznych (ekologicznych, turystycznych, kulturowych, usługowych i społeczno-gospodarczych);
- kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu przez mieszkańców i integrację społeczności lokalnych oraz ich wyposażanie w odpowiednią infrastrukturę;
- kształtowanie oraz poprawa dostępności przestrzeni i obiektów publicznych z uwzględnieniem ograniczeń i potrzeb osób z różnymi dysfunkcjami, utrudniającymi poruszanie się w przestrzeni lub jej percepcję, osób starszych oraz osób sprawujących opiekę nad małymi dziećmi;
- wprowadzanie rozwiązań przestrzennych poprawiających bezpieczeństwo publiczne;
- zapewnianie powiązań przyrodniczych terenów zieleni miejskiej z lasami i terenami otwartymi na ich obrzeżach, zapewnienie kanałów przewietrzania, przeciwdziałających kumulacji zanieczyszczeń powietrza;
- kształtowanie systemu zielonych pierścieni wokół miast w postaci lasów, parków regionalnych i terenów otwartych, w tym z wykorzystaniem terenów zdegradowanych;
- ograniczanie rozpraszania osadnictwa w strefach podmiejskich, w krajobrazach otwartych (suburbanizację), zgodnie z ideą zwartych miast i osiedli;
- gospodarowanie wodami opadowymi ukierunkowane na spowolnienie odpływu ze zlewni (system mikro- i małej retencji).

Kierunek 3.3: Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach wiejskich:

- kształtowanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej i ochrona gruntów o największej przydatności dla celów produkcji rolnej;
- zapewnienie wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich przy zachowaniu walorów przyrodniczych i tradycyjnego krajobrazu rolniczego na obszarach o niskim potencjale produkcji rolnej;

- podnoszenie walorów przyrodniczych (w tym wprowadzanie stref ekotonowych cieków wodnych) rolniczej przestrzeni produkcyjnej niezbędnej dla utrzymania różnorodności biologicznej z uwzględnieniem różnorodnych form retencji technicznej i nietechnicznej (w tym ochrona przed wpływem zanieczyszczeń do wód);
- preferowanie utrzymania tradycyjnej skali i form zabudowy oraz układów przestrzennych wsi i charakterystycznych krajobrazów dla zachowania tożsamości kulturowo-krajobrazowej;
- kultywowanie tradycji i lokalnych wartości kulturowych – tworzenie m.in. markowych produktów turystycznych;
- kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu przez mieszkańców i integrację społeczności lokalnych oraz ich wyposażanie w odpowiednią infrastrukturę;
- kształtowanie oraz poprawa dostępności przestrzeni i obiektów publicznych z uwzględnieniem ograniczeń i potrzeb osób z różnymi dysfunkcjami, utrudniającymi poruszanie się w przestrzeni lub jej percepcję, osób starszych oraz osób sprawujących opiekę nad małymi dziećmi;
- wspieranie działań na rzecz zrównoważonego wzrostu produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego przy uwzględnieniu dobrych praktyk rolniczych;
- rozwijanie inwestycji gospodarczych wykorzystujących lokalny potencjał rolniczy w powiązaniu ze szlakami komunikacyjnymi;
- wprowadzanie rozwiązań przestrzennych poprawiających bezpieczeństwo publiczne;
- rewitalizowanie, rekultywowanie, rewaloryzowanie obszarów zdegradowanych (zdeastowanych) w celu poprawy ich jakości i przywrócenie utraconych wartości.

4.2.3. Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020¹⁶

Cele strategiczne rozwoju kultury w Województwie Śląskim realizuje Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego za pomocą Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami (omówionego poniżej).

Istotny z punktu widzenia GPOnZ jest cel strategiczny 3: upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego Regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego efektywniejsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Zawiera on następujące kierunki działania:

- Rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- Inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;
- Popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);
- Rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;
- Rewitalizacja obiektów i terenów przemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji;

¹⁶ <http://www.slaskie.pl/> dokument uchwalony przez Sejmik Województwa 28 sierpnia 2006 r.

- Wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej);
- Tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

4.2.4. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017¹⁷

Wśród przyjętych w programie kierunków rozwoju polityki przestrzennej wymienia się:

- Wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego;
- Tworzenie markowych produktów turystycznych;
- Rozwijanie potencjału wewnętrznego obszarów zagrożonych marginalizacją.

Zabytki posiadają potencjał nie tylko materialny, ale też artystyczny i poznawczy utrwalający naszą pamięć narodową oraz tworzący tożsamość. Stanowią o tożsamości przestrzeni, nadając jej swoisty genius loci, tym samym decydują o jej konkurencyjności. Świadoma reinterpretacja dziedzictwa jest elementem budowy wspólnej tożsamości, a pośrednio więzi międzyludzkich i zaufania, które ułatwia interakcje oraz współdziałanie i jest kluczowym czynnikiem rozwoju kapitału społecznego. Jedynie zadbane, dobrze eksponowany obiekt jest postrzegany przez społeczeństwo jako wartość. Zabytek pojmowany w ten sposób oddziałuje na stan gospodarki i przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.¹⁸

Mając na uwadze powyższe, sformułowano następującą misję Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017:

Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu kluczowym czynnikiem budowy kapitału społecznego województwa, rozwoju gospodarczego województwa oraz jego promocji w kraju i na świecie.

Realizacji tej misji mają służyć dwa cele strategiczne i przyporządkowane im kierunki poniższe działań:

CEL STRATEGICZNY I - kształtowanie kulturowego obrazu województwa

Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa

Kierunek działań I.1.A – Weryfikacja zabytków województwa

Kierunek działań I.1.B – Rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa

Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa

Kierunek działań I.2.A – Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami

Kierunek działań I.2.B – Zarządzanie zabytkami

Kierunek działań I.2.C – Marketing markowych produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych

Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze

Kierunek działań I.3.A – Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami

Kierunek działań I.3.B – Konserwacja i adaptacja zabytków

¹⁷ <http://www.slaskie.pl/> dokument uchwalony przez Sejmik Województwa 10 marca 2014 r.

¹⁸ tamże

Kierunek działań I.3.C – Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych

Kierunek działań I.3.D – Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianiem

CEL STRATEGICZNY II - kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

Cel operacyjny II.1 – Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami

Kierunek działań II.1.A – Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym

Kierunek działań II.1.B – Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach

Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

Kierunek działań II.2.A – Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu

Kierunek działań II.2.B – Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami.

Dla opieki nad zabytkami najistotniejsze będą postanowienia zawarte w celu operacyjnym II.2. omówione poniżej.

CEL OPERACYJNY II.2

AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zabytki w dużej mierze wypełniają przestrzeń nas otaczającą. Ich stan zachowania zależy przede wszystkim od mieszkańców województwa i ich stosunku do zabytków. Aby zachęcić mieszkańców do opieki nad zabytkami, niezbędne jest wykształcenie pozytywnych postaw wobec zabytków i tradycji regionu przez działania na rzecz poznania zabytków i stosowanie zachęt do działania na rzecz opieki nad zabytkami.

Efektom realizacji celu będzie wzrost zainteresowania historią, tradycją i zabytkami wśród mieszkańców regionu, podniesienie aktywności społecznej w dziedzinie opieki nad zabytkami.

Celowi temu służyć będą następujące kierunki działań:

Kierunek działań II.2.A – Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu.

Efektywna opieka nad zabytkami musi być poparta akceptacją społeczną. Wymaga to kształtowania świadomości społecznej w duchu przywiązania do tradycji i historii regionu, lokalnych wzorców życia, obrzędów i zwyczajów, a także poszanowania zabytków. Ważne jest podkreślenie, zwłaszcza wśród młodzieży, wartości postaw obywatelskich wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego, a także organizowanie wspólnych przedsięwzięć mających na celu ochronę i promocję miejsc o znaczeniu historyczno-kulturowym.

Kierunek działań II.2.B – Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami.

Wiele osób bezinteresownie wspiera opiekę nad zabytkami. Aby wzmóc ich zaangażowanie oraz zachęcić innych do pracy na rzecz zabytków, należy ich docenić, promować i nagradzać.

4.2.5. Zintegrowana Strategia rozwoju dla obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego na lata 2014-2020¹⁹

Dokument powstał w ramach projektu pn. „J-ednolita S-strategia T-erytorialna = spójny obszar funkcjonalny powiatu mikołowskiego poprzez wzmocnienie mechanizmów efektywnej współpracy JST”, realizowanego w ramach programu „Rozwój miast poprzez wzmocnienie kompetencji jednostek samorządu terytorialnego, dialog społeczny oraz współpracę z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego” finansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego EOG 2009-2014.

4.2.6. Podstrategia promocji obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego²⁰

Podstrategia jest jedną z części wyżej omówionej strategii.

Dokument służy zbudowaniu marki i wypromowaniu portfela produktów oraz określeniu przyszłych działań promocyjnych powiatu mikołowskiego, włączających aspekty dziedzictwa kulturowego, w tym promocji lokalnych produktów kulturalnych i obiektów zabytkowych dzięki współpracy z regionalnymi mediami. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego (relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy)

Gminny program opieki nad zabytkami stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte lokalne dokumenty strategiczne oraz akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami.

¹⁹ <http://www.mikolowski.pl/index.php/j-ednolita-s-strategia-t-erytorialna-spojny-obszar-funkcjonalny-powiatu-mikolowskiego-poprzez-wzmocnienie-mechanizmow-efektywnej-wspolpracy-jst>.

²⁰ Styczeń 2016.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego (relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy)

5.1. Strategia rozwoju gminy

Strategia Rozwoju Gminy Ornontowice na lata 2007-2015 została przyjęta uchwałą nr XVII/114/07 z dnia 19.12.2007 r. W sposób bezpośredni odnosi się do zasobów dziedzictwa kulturowego, wskazując na istnienie na terenie Ornontowic strefy pełnej ochrony konserwatorskiej A – obejmującej obszary unikatowe, o dobrze zachowanej strukturze, do bezwzględnego zachowania. Wchodzi w nią teren kościoła pw. św. Michała Archaniola wraz z plebanią, Zabytkowe Założenie Pałacowo-Parkowe, teren folwarku, stary cmentarz przy ul. Zwycięstwa.

5.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ornontowice przyjęte zostało uchwałą Rady Gminy XLIV/334/09 w dniu 30.09.2009 r. W rozdziale 4 ustala obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Studium określa w celu głównym, iż Ornontowice są *miejszem o znaczeniu historycznym i kulturowym dla Śląska, będącym dumą mieszkańców, z bardzo dogodnymi warunkami zamieszkiwania stanowiąc alternatywę mieszkaniową dla sąsiadującej aglomeracji*, nadając tym samym duże znaczenie kwestiom wartości minionych. Odnośnie do ochrony krajobrazu oraz wartości kulturowych ustanawia zasady:

- co najmniej zachowanie lub poprawę stanu obiektów o wartościach kulturowych w drodze rewaloryzacji (konserwacji, restauracji) oraz adaptacji lub modernizacji do współczesnych wymogów,
- ochronę ekspozycji obiektu pałacowego oraz zabudowań towarzyszących wraz z założeniem parkowym,
- przebudowę, rozbudowę istniejących oraz realizację nowych inwestycji w sąsiedztwie obiektów kulturowych wyłącznie na zasadzie poszanowania obiektów zabytkowych oraz harmonijnego wpisania elementów współczesnych w historyczne struktury.

5.3. Program Rewitalizacji

Uchwałą nr LIX/515/10 z dnia 27.10.2010 r. Rada Gminy Ornontowice przyjęła zaktualizowany Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Ornontowice 2008-2014. W związku z wejściem w 2015 r. nowych wytycznych MiiR oraz ustawy o rewitalizacji, obecnie trwają prace nad GPR. Gminny Program Rewitalizacji (GPR) dla gminy Ornontowice jest częścią dokumentu pn. „Podstrategia kształtowania przestrzeni publicznej (w tym rewitalizacji obszarów zdegradowanych i działania na rzecz rozwoju przestrzeni publicznych służących wzmocnieniu lokalnych więzi społecznych oraz opieki nad zabytkami) na lata 2016-2025 wraz z Planem Operacyjnym” opracowywanego w ramach projektu „J-ednolita S-strategia T-erytorialna = spójny obszar funkcjonalny powiatu mikołowskiego poprzez wzmocnienie mechanizmów efektywnej współpracy JST”, realizowanego w ramach programu „Rozwój miast poprzez wzmocnienie kompetencji jednostek samorządu terytorialnego, dialog społeczny oraz współpracę z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego” finansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego EOG 2009-2014.

5.4. Miejsowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego

Ornontowice nie miały do tej pory gminnej ewidencji zabytków formalnie utworzonej, zabytki były chronione na mocy wpisu do rejestru wojewódzkiego i na mocy ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (MPZP) przyjętego UCHWAŁĄ NR XXI/196/12 RADY GMINY ORNONTOWICE z dnia 29 sierpnia 2012 r., wprowadzającą poniższe zasady ochrony.

Plan wprowadził zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w § 10. 1. planie, z uwagi na wymogi ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- 1)** wskazuje się budynek zabytkowy objęty ochroną, oznaczony symbolem „OR”, wpisany do rejestru zabytków nieruchomości;
- 2)** wskazuje się obszary wpisane do rejestru zabytków;
- 3)** wyznacza się obszar chroniony na mocy planu;
- 4)** wyznacza się obiekty zabytkowe chronione na mocy ustaleń planu, wpisane do ewidencji zabytków;
- 5)** wyznacza się obiekty małej architektury chronione na mocy ustaleń planu, wpisane do ewidencji zabytków;
- 6)** wskazuje się strefy obserwacji archeologicznej;

Dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości obowiązują przepisy związane z ochroną zabytków.

Obszarem chronionym na mocy planu jest stary cmentarz rzymskokatolicki przy ulicy Orzeskiej.

Dla obszaru chronionego na mocy planu ustala się: nakaz utrzymania historycznej kompozycji alejek oraz ogrodzenia

Dla obiektów zabytkowych chronionych na mocy ustaleń planu ustala się:

1) nakazy:

- a)** konserwacji i ochrony przed zniszczeniem,
- b)** utrzymania historycznej kompozycji elewacji, skali otworów okiennych i drzwiowych, ich rozmieszczenia, detalu architektonicznego oraz materiałów elewacyjnych i kształtu dachu,
- c)** w przypadku wymiany okien zachowanie podziałów stolarki okiennej;

2) zakazy:

- a)** przebudowy, rozbudowy i dobudowy oraz zmiany wyglądu elewacji w sposób zacierający cechy stylistyczne historycznego obiektu,
- b)** wykonywania częściowego remontu elewacji w sposób dekomponujący całościowy układ elewacji, z zastrzeżeniem dopuszczeń;

3) dopuszczenia:

- a)** przebudowy, rozbudowy przy utrzymaniu charakteru budynku oraz, w części dobudowywanej, skali, wysokości, spadków dachu,
- b)** rozbiórki ze względu na zły stan techniczny,
- c)** częściowego remontu elewacji, jeżeli jej część ulegnie zniszczeniu w sposób zagrażający bezpieczeństwu.

Wskazuje się strefy obserwacji archeologicznej, tożsame z obszarem: Trzy stanowiska archeologiczne.

W zasięgu stref obserwacji archeologicznej ustala się nakaz przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych przed prowadzeniem wszelkich prac ziemnych.

Dla obiektów małej architektury chronionych na mocy planu ustala się nakazy:

- 1)** zachowania, konserwacji i ochrony,
- 2)** zachowania wszystkich elementów kompozycji,
- 3)** zachowania ekspozycji od strony przestrzeni publicznych.

6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Gmina Ornontowice to gmina wiejska położona w środkowej części województwa śląskiego, w powiecie mikołowskim. Zajmuje północno-zachodnią część powiatu. Leży 15 km od Gliwic w granicach dawnego Rybnickiego Okręgu Przemysłowego. Ornontowice sąsiadują z gminą Gierałtowiec, miastem Knurów, Orzesze, Mikołowem oraz z gminą Czerwionka – Leszczyny. Gmina położona jest na szlaku drogowym Orzesze – Gliwice i Zabrze – Rybnik.

6.1. Zarys historii obszaru gminy

Pierwsze wzmianki o Ornontowicach pochodzą z początku XIV wieku. W tym okresie Ornontowice były wsią, w której istniała parafia należąca do dekanatu gliwickiego. Pierwszym znanym właścicielem Ornontowic był Maciej Rencz z Rynoltlicz. W 1634 roku powstała Solarnia, w której warzono sól wielicką. Na przełomie XVIII i XIX wieku powstała pierwsza kopalnia węgla kamiennego „Leopold”. Pod koniec XIX wieku majątek ornontowicki przeszedł w posiadanie rodziny Hegenscheidtów, która założyła filię gliwickiej Fabryki Drutów, Łańcuchów i Gwoździ. Współcześnie na terenie gminy znajduje się zabytkowy pałac dawniej należący do Hegenscheidtów. W 1917 roku do Ornontowic przybył zakon Sióstr Służebniczek NMP, które kilka lat później zakładają pierwsze przedszkole w Ornontowicach (przejęte przez gminę w latach 90. XX wieku). Na początku XX wieku zawiązało się na terenie gminy Towarzystwo Ogrodniczo-Pszczelarzkie, w późniejszym okresie znane jako Rejonowe Stowarzyszenie Pszczelarzy. Na początku II dekady XX wieku powstało Towarzystwo Polek. W tym samym okresie powołano do życia Związek Powstańców Śląskich. W latach 60. powstało w gminie, jako jedno z pierwszych w Polsce, Towarzystwo Miłośników Róż. Ważnym elementem dla rozwoju lokalnej kultury było powstanie w 1975 roku zespołu folklorystycznego „Marzanki”. Od początku lat 90. Ornontowice zaczęły działać jako samodzielna gmina, zapoczątkowało to jej dynamiczny rozwój. Powstało wiele organizacji między innymi Gminny Dom Kultury i Biblioteka, zaczęło ukazywać się pismo lokalne „Głos Ornontowic”, utworzono Świetlicę Profilaktyczno-Wychowawczą i Terapeutyczną w Ornontowicach. Gmina zdobywa liczne nagrody i wyróżnienia między innymi wyróżnienia Marszałka Województwa Śląskiego w konkursie „Piękna Wieś Województwa Śląskiego” w kategorii „Najlepsze przedsięwzięcie odnowy wsi” za budowę placów zabaw w gminie oraz za Rewitalizację Parku Gminnego, certyfikat Zrównoważonego Rozwoju - 6 miejsce w kraju, 1 w województwie w kategorii gmin wiejskich, wyróżnienie „Laur Gospodarności” w dwóch kategoriach: Rozwój Przedsiębiorczości Wiejskiej oraz Harmonijny Rozwój dla Gminy Ornontowice.

6.2. Krajobraz kulturowy

Najcenniejszymi elementami krajobrazu kulturowego są obszary wpisane do rejestru zabytków: park krajobrazowy w stylu angielskim, wpisany do rejestru zabytków nieruchomości decyzją nr A/1277/81 (Park Gminny); park krajobrazowy w stylu angielskim, wpisany do rejestru zabytków nieruchomości decyzją nr A/1278/81 (Park Pałacowy).

Historycznie Park Gminny stanowi część ogrodu przypałacowego należącego swego czasu do rodziny Hegenscheidt. Ród ten słynął między innymi z zamiłowania do otaczania się pięknymi roślinami. Otto Hegenscheidt, który odziedziczył ziemię ornontowicką po ojcu, za cel życiowy postawił sobie majątek ten rozbudować, upiększyć i ulepszyć. On to wybudował duży dom mieszkalny, nazwany przez okolicznych mieszkańców zamkiem, oraz przyczynił się do ogromnego rozwoju miejscowego rolnictwa i przemysłu. Dziś obiekt

ten bezpośrednio sąsiadujący z obszarem Parku Gminnego stanowi własność prywatną obywatela Holandii. Stąd – biorąc pod uwagę historyczny charakter tego terenu i roli, jaką spełniał – koncepcja zagospodarowania Parku Gminnego nawiązuje do stylu angielskiego, popularnego od XVIII w. Styl ten zrywa ze sztucznością i rygorami ogrodów barokowych, nawiązuje do naturalnych ogrodów krajobrazowych. Ma charakter nastrojowo-sentymentalny, z elementami architektury sztucznie nawiązującej do przeszłości, np. sztuczne ruiny, obeliski, świątynie, gotyckie lub antyczne budowle. Ogrodnicy wykorzystywali naturalne warunki miejsca, w którym zakładali ogród. Unikali też płotów oraz parkanów. Zamiast sztucznych ogrodzeń pojawiły się skały, żywopłoty oraz strumienie²¹.

Obiekt Parku łączy w sobie funkcje rekreacyjne i integrujące mieszkańców oraz odzwierciedlająca dbałość o ochronę lokalnego dziedzictwa. W wyniku prac rewitalizacyjnych Park stał się jednolicie zagospodarowaną przestrzenią publiczną. W skład Parku wchodzi ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna oznakowana tabliczkami pokazującymi szczególne okazy przyrodnicze i miejsca charakterystyczne, plac zabaw „Parkolandia” licznymi zabawkami i labiryntem roślinnym, wzniesienie z Eko-Aniołem Stróżem, Świątynia Dumania – Park Archanioła, molo, rosarium, Zakątek Lilaków, a także Amfiteatr „Parkowy” oraz liczne alejki, droga pożarowa i plac manewrowy. Park został wyposażony w nowy system oświetlenia parkowego i dekoracyjnego, obiekty małej architektury, takie jak ławki i kosze na śmiecie. Zrewitalizowany Park zdobywa liczne nagrody i wyróżnienia w skali regionalnej i ogólnopolskiej.

Ponadto wielką wartością Ornontowic odpowiadającą celom GPOnZ jest zorganizowanie ścieżki edukacyjnej. Proponowana trasa ścieżki dendrologicznej²² prowadzi przez tereny ukształtowane i zagospodarowane w odległej przeszłości oraz obiekty chronione - aleję, pomnik przyrody „Dęby Ornontowickie” i część gminną Zabytkowego Założenia Pałacowo-Parkowego. Wytyczenie ścieżki terenowej oraz opracowanie programu edukacyjnego w postaci przewodnika przeznaczonego przede wszystkim dla uczniów i nauczycieli, jest formą propagującą ochronę dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego na szczeblu lokalnym oraz uwrażliwiania na piękno przyrody i ład przestrzenny kształtowany tutaj przez wiele wieków. Służy także promocji bogatej historii i współczesnych Ornontowic w szerszej skali, ponieważ funkcje edukacyjne „Ścieżki dendrologicznej” wykraczają poza potrzeby lokalnego środowiska szkolnego. Zakres tematyczny Ścieżki obejmuje zagadnienia ochrony różnorodności biologicznej, krajobrazowej, form ochrony prawnej przyrody, ochrony dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego, w aspekcie potrzeby działania całego społeczeństwa na rzecz ochrony tych cennych wartości.

6.3. Zabytki nieruchomości

Zabytki nieruchomości zostały ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków pt. 6.7. Obejmuje ona zarówno obiekty sakralne, mieszkalne, dawne zabudowania folwarczne, jak i stanowiska archeologiczne.

6.4. Zabytki ruchome

Obiektami małej architektury chronionymi na mocy MPZP, wpisanymi do ewidencji zabytków są:

- 1) kapliczka murowana św. Jana Nepomucena, ul. Zwycięstwa;
- 2) krzyż kamienny z pasją, ul. Zwycięstwa – cmentarz,

²¹ inf. na temat parku: <http://www.park.ornontowice.pl/content/rewitalizacja-parku-gminnego-w-ornontowicach-%E2%80%93-etap-i-i-v>.

²² http://www.ornontowice.pl/userimg/pliki/sciezki_educacyjne.pdf.

- 3)** krzyż kamienny z figurami Chrystusa i Matki Boskiej, ul. Zwycięstwa 31a;
- 4)** krzyż kamienny z pasją, ul. Zwycięstwa 119;
- 5)** krzyż kamienny z pasją, ul. Chudowska;
- 6)** krzyż kamienny z figurą Chrystusa, ul. Leśna 75;
- 7)** krzyż drewniany z figurą Chrystusa, ul. Zwycięstwa;
- 8)** krzyż drewniany z figurą Chrystusa i kapliczką skrzynkową, ul. Orzeska 27;
- 9)** krzyż drewniany z figurą Chrystusa, ul. Zamkowa 2;
- 10)** krzyż drewniany z figurą Chrystusa, ul. Zamkowa / Leśna;
- 11)** pomnik pamięci ofiar hitlerowskiego barbarzyństwa, ul. Kolejowa;
- 12)** pomnik poległych w czasie II wojny światowej, ul. Zwycięstwa – cmentarz;
- 13)** pomnik pomordowanych przez NKWD policjantów, ul. Zwycięstwa – cmentarz.

Gmina posiada również wiedzę o czterech zabytkach w kościele /ołtarz, obraz, monstrancja, puszka/, ale na chwilę obecną nie odnaleziono żadnych szczegółów w tym zakresie. Konieczne będą zatem pogłębione badania.

6.5. Zabytki archeologiczne

W Ornontowicach trzy stanowiska archeologiczne wskazane zostały na rysunku MPZP i ujęte jako strefy obserwacji archeologicznej, tożsame z obszarem:

- 1)** OW1 – stanowiska nr 11 w obszarze AZP nr 99-45, dokumentującego ślad osadnictwa z czasów nowożytnych;
- 2)** OW2 – stanowiska nr 4 w obszarze AZP nr 100-45, dokumentującego ślad osadnictwa z późnego średniowiecza oraz z czasów nowożytnych;
- 3)** OW3 – stanowiska nr 5 w obszarze AZP nr 100-45, dokumentującego ślad osadnictwa z późnego średniowiecza.

W zasięgu stref obserwacji archeologicznej ustalony został nakaz przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych przed prowadzeniem wszelkich prac ziemnych.

6.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Obiektem wpisanym do rejestru, oznaczonym graficznie w rysunku planu, jest pałac w stylu angielskim, wpisany do rejestru zabytków nieruchomości decyzją nr A/1278/81:

Obszarami wpisanymi do rejestru zabytków są:

- 1)** park krajobrazowy w stylu angielskim, wpisany do rejestru zabytków nieruchomości decyzją nr A/1277/81;
- 2)** park krajobrazowy w stylu angielskim, wpisany do rejestru zabytków nieruchomości decyzją nr A/1278/81.

Dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości obowiązują przepisy związane z ochroną zabytków.

Obszarem chronionym na mocy planu jest stary cmentarz rzymskokatolicki przy ulicy Orzeskiej. Dla obszaru chronionego na mocy planu ustalony został nakaz utrzymania historycznej kompozycji alejek oraz ogrodzenia.

6.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

W ramach obecnego opracowania została przygotowana w kwietniu br., dokumentacja w formie 56 kart ewidencyjnych opracowanych dla poszczególnych obiektów wraz z dokumentacją fotograficzną i kartograficzną. Obiektami zabytkowymi chronionymi na mocy ustaleń planu, wpisanymi do ewidencji zabytków są obiekty ujęte w poniższym wykazie poz. 1-53²³.

Tabela 1. Wykaz obiektów wskazanych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków - miejscowość Ornontowice

Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Czas powstania	Zdjęcie
1.	Ornontowice	Bujakowska	14	Budynek mieszkalny	początek XX w.	
2.	Ornontowice	Bujakowska	16	Budynek mieszkalny	lata 30-te XX w.	
3.	Ornontowice	Bujakowska	21	Budynek mieszkalny	1933 r.	
4.	Ornontowice	Bujakowska	43	Budynek mieszkalny	1910-1920 r.	
5.	Ornontowice	Graniczna	12	Budynek mieszkalny	przełom XIX/XX w.	
6.	Ornontowice	Kolejowa	112	Budynek mieszkalny	1923 r.	
7.	Ornontowice	Kolejowa	147	Budynek mieszkalny	przełom XIX/XX w.	
8.	Ornontowice	Leśna	11	Budynek mieszkalny	początek XX w.	
9.	Ornontowice	Leśna	43	Budynek mieszkalny	koniec XIX w.	

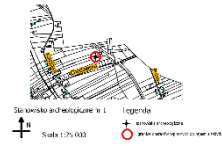

²³ <http://www.ornontowice.pl/index.php?act=gmina&id=110>.

Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Czas powstania	Zdjęcie
10.	Ornontowice	Leśna	49	Budynek mieszkalny	przełom XIX/XX w.	
11.	Ornontowice	Leśna	53	Budynek mieszkalny	1931 r.	
12.	Ornontowice	Leśna	65	Budynek mieszkalny	lata 50-60 XX w.	
13.	Ornontowice	Leśna	75	Budynek mieszkalny	przełom XIX/XX w.	
14.	Ornontowice	Orzeska	52	Budynek mieszkalny	1935 r.	
15.	Ornontowice	Orzeska	58	Budynek mieszkalny	początek XX w.	
16.	Ornontowice	Orzeska	70	Budynek mieszkalny	początek XX w.	
17.	Ornontowice	Orzeska	85	Budynek mieszkalny	przełom XIX/XX w.	
18.	Ornontowice	Zamkowa	1	Kościół p.w. św. Michała Archanioła	1891-1893 r.	
19.	Ornontowice	Zamkowa	4	Plebania	1911 r.	
20.	Ornontowice	Zamkowa	2	Klasztor zgromadzenia Sióstr Służebniczek N.M.P.	1945-1947 r. pierwotny budynek: 1917-1920 r.	

Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Czas powstania	Zdjęcie
21.	Ornontowice	Zamkowa	3	Obora i stajnia	1897 r.	
22.	Ornontowice	Zamkowa	3	Obory i spichlerz	1897 r.	
23.	Ornontowice	Zamkowa	3	Budynek gospodarczy (kuźnia)	1897 r.	
24.	Ornontowice	Zamkowa	3	Budynek mieszkalny obsługi I	ok. 1920 r.	
25.	Ornontowice	Zamkowa	3	Budynek administracyjny	ok. 1960 r.	
26.	Ornontowice	Zamkowa	3	Stajnia wierzchowych koni	ok. 1900 r.	
27.	Ornontowice	Zamkowa	3	Wozownia	ok. 1900 r.	
28.	Ornontowice	Zamkowa	3	Stajnia koni młodych	1930 r.	
29.	Ornontowice	Zamkowa	3	Szklarnia	początek XIX w.	
30.	Ornontowice	Zamkowa	3	Budynek mieszkalny obsługi II	ok. 1920 r.	

Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Czas powstania	Zdjęcie
31.	Ornontowice	Zamkowa	4	Plebania	1911 r.	
32.	Ornontowice	Zwycięstwa	66	Budynek mieszkalny	1910-1930 r.	
33.	Ornontowice	Zwycięstwa	73	Budynek mieszkalny	początek XX w.	
34.	Ornontowice	Zwycięstwa	78	Budynek mieszkalny	przełom XIX/XX w.	
35.	Ornontowice	Zwycięstwa	99	Budynek mieszkalny	1882 r.	
36.	Ornontowice	Zwycięstwa	111	Budynek mieszkalny	1915-1930 r.	
37.	Ornontowice	Zwycięstwa	113	Budynek mieszkalny	1900-1920 r.	
38.	Ornontowice	Zwycięstwa	156	Budynek mieszkalny	okres 20-lecia międzywojennego	
39.	Ornontowice	Chudowska		Krzyż kamienny z pasją	1900 r. (remont 2006 r.)	
40.	Ornontowice	Leśna	75	Krzyż kamienny z figurą Chrystusa	1867 r. (remont 2014 r.)	

Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Czas powstania	Zdjęcie
41.	Ornontowice	Orzeska	27	Krzyż drewniany z figurą Chrystusa i kapliczką skrzyńkową	lata przedwojenne	
42.	Ornontowice	Zamkowa	2	Krzyż drewniany z figurą Chrystusa	1997 r. (pierwotny z lat 20. XX w.)	
43.	Ornontowice	Zamkowa/ Leśna		Krzyż drewniany z figurą Chrystusa	lata 90. XX w. (pierwotny z 1938 r.)	
44.	Ornontowice	Zwycięstwa		Krzyż drewniany z figurą Chrystusa	1922 r.	
45.	Ornontowice	Zwycięstwa		Kapliczka murowana św. Jana Nepomucena	1994 r., jako rekonstrukcja pierwotnej kaplicy wzmiankowanej w inwentarzu kościelnym w 1886 r.	
46.	Ornontowice	Zwycięstwa	119	Krzyż kamienny z pasją	1879 r. (remont 2001, 2006 r.)	
47.	Ornontowice	Zwycięstwa	31a	Krzyż kamienny z figurami Chrystusa i Matki Boskiej	1919 r. (remont 2005, 2010 r.)	

Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Czas powstania	Zdjęcie
48.	Ornontowice	Zwycięstwa cmentarz		Krzyż kamienny z pasją	1907 r. (remont 2008 r.)	
49.	Ornontowice	Zwycięstwa cmentarz		Pomnik poległych w czasie II wojny światowej	1994 r.	
50.	Ornontowice	Zwycięstwa cmentarz		Pomnik pomordowanych przez NKWD policjantów	2008 r.	
51.	Ornontowice	Kolejowa		Pomnik pamięci ofiar hitlerowskiego barbarzyństwa	1972 r. (remont 2004 r.)	
52.	Ornontowice	OW1 – stanowiska nr 11 w obszarze AZP nr 99-45		Stanowisko archeologiczne	ślad osadnictwa z czasów nowożytnych	
53.	Ornontowice	OW2 – stanowiska nr 4 w obszarze AZP nr 100-45		Stanowisko archeologiczne	ślad osadnictwa z późnego średniowiecza oraz z czasów nowożytnych	
54.	Ornontowice	OW3 – stanowiska nr 5 w obszarze AZP nr 100-45		Stanowisko archeologiczne	ślad osadnictwa z późnego średniowiecza	
55.	Ornontowice	Zamkowa	3	Pałac w stylu angielskim	XIX w.	
56.	Ornontowice	Park pałacowy między ul. Zamkową i ul. Orzeską,		Park krajobrazowy w stylu angielskim, wpisany do rejestru zabytków nieruchomości decyzją nr A/1278/81 (Park Pałacowy)	XIX w.	

Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Czas powstania	Zdjęcie
57.	Ornontowice	Park Gminny północny-wschód od ul. Orzeskiej		Park krajobrazowy w stylu angielskim wpisany do rejestru zabytków nieruchomości decyzją nr A/1277/81 (Park Gminny)	XIX	

Źródło: opracowanie własne

6.8. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Park w Ornontowicach²⁴

Źródło: UG Ornontowice

Ród Hegenscheidt postanowił wybudować w Ornontowicach swoją rezydencję, gospodarstwo rolne, filie zakłady produkcyjne, oraz park, który był prawdziwym oczkiem w głowie Annemarie, żony Klause Hegenscheidt (syna Otto Hegenscheidt, który odziedziczył majątek Augusta Wilhelma Hegenscheidt, spadkobierca majątku Otto wybudował siedzibę rodu Hegenscheidt w Ornontowicach w 1901 r.).

Annemarie znalazła okazję do stworzenia, na wzór środowiska z lat młodości (urodziła się w Turcji), pięknej oazy roślin ozdobnych i od zaraz przystąpiła do uszlachetniania i wzbogacania szaty roślinnej w parku przyzamkowym. Sprowadzała sukcesywnie przez 8 lat rzadkie gatunki roślin ozdobnych. Najbliższe otoczenie zamku obsadzała krzewami bżów szlachetnych, jaśminami i forsycją, również cisami. Dalej w parku dokonano nasadzeń różaneczników, azalii, magnolii i wielu róż rabatowych i parkowych. Masowe zastosowanie miały w podszyciu parku delikatny zawilec gajowy i przylaszczka pospolita. Drzewostan wzbogacany był stopniowo rzadko spotykanymi gatunkami, obsadzone zostały obrzeża parku cyprysikami groszkowymi w różnych odmianach. Sadzono kasztany jadalne o pięknych skórzastych liściach, kolczastych owocach i dużej odporności na zanieczyszczenia atmosfery. Wprowadzono również drzewa dla pszczelarstwa, np. rzadko spotykaną gledicję trójcierniową, przypominającą mimozę o kwiatach wybitnie miododajnych. Buk odmiany miedzianej dostarczający próchnicy, tulipanowiec amerykański o oryginalnych liściach i kwiatach, jak również jedlica o oryginalnych szyszkach i wiele innych cennych drzew podnosiło wartość drzewostanu parku. Znalazły się tu również sprowadzone z Ameryki odmiany róż, m.in. Betty Prior z 1935 r. oraz Dagmar Spaeth z 1936 r. Po latach te historyczne odmiany zostały nasadzone w dzisiejszym Rosarium, ku pamięci Annemarie. Za czasów kiedy to Park pozostawał własnością Rodziny Hegenscheidt, obszar ten nie był powszechnie udostępniany mieszkańcom. Jednakże, Klaus Hegenscheidt często udostępniał miejscowej ludności część publiczną parku na organizowanie koncertów, zabaw tanecznych czy festynów. Często też na nich bywał z całą rodziną. Zimową porą Klaus urządzał ślizgawki na dworskich stawach, dostępne dla wszystkich, choć najczęściej korzystały z nich oczywiście dzieci²⁵. W latach 2009-2015 przeprowadzono kompleksową rewitalizację Parku Gminnego. Odtworzono staw z sztuczną wyspą, wybudowano amfiteatr, nowe alejki spacerowe i nowe oświetlenie, zaaranżowano miejsca rekreacji i rozrywki, a także wiele kompozycji roślinnych (m.in. rosarium, zakątek lilaków, zacieniony zakątek). Całość kompozycji została oparta na wizji architektów zieleni, ale Gmina położyła szczególnie mocny akcent na konieczność osadzenia tej wizji w historii

²⁵ Na podstawie „Dzieje Ornontowic”, B. Kloch, M. Mrzyk, J. Siebel, D. Szpala, Ornontowice 1999 r.

ornontowickiego Parku, w elementach, które tworzyły jego potencjał, w bezpośrednim odwołaniu się do lokalnego dziedzictwa i troski o pielęgnowanie tego dziedzictwa. Zaproponowane funkcje bardzo mocno nawiązują do tego czasu w historii Ornontowic, który związany był z rodziną Hegenscheidtów. Cały projekt nastawiony jest na łączenie w sobie funkcji rekreacyjnych i integrujących mieszkańców oraz odzwierciedlających dbałość o ochronę lokalnego dziedzictwa. Priorytetem w działaniach zorientowanych na stałą poprawę jakości życia w Gminie jest zrównoważona działalność w wielu obszarach. Jednym z nich jest zagwarantowanie mieszkańcom miejsca wypoczynku, spacerów, rekreacji. Zamierzenie ma na celu zaaranżowanie przestrzeni, która zbuduje markę miejsca, przestrzeni, która zachęcała będzie do porzucenia fotela przed telewizorem czy komputerem na rzecz spędzenia czasu z rodziną i znajomymi w przyjaznym otoczeniu przyrody. Projekt powstał z uzyskaniem dofinansowania UE w wysokości 82,1% kosztów kwalifikowanych.

Pałac Hegenscheidtów

Obiekt pochodzi z końca XIX w. i został zbudowany dla rodu Hegenscheidtów – ówczesnych właścicieli Ornontowic. Eklektyczny pałac z cechami stylu neorenesansu północnego, swój obecny kształt zawdzięcza ostatnim właścicielom dóbr: Ottonowi i jego synowi Klausowi Hegenscheidtom, którzy dokonali jego gruntownej przebudowy i rozbudowy z końcem XIX w. Dwupiętrowy pałac z wieżą usytuowany jest w zabytkowym parku. Jest to budynek murowany, otynkowany na wysokim cokole z dachem wielospadowym krytym dachówką ceramiczną.

Źródło: www.fotopolska.eu

Charakterystycznym elementem elewacji południowej jest taras z podcieniami arkadowymi, inne ciekawe elementy architektoniczne to trójkątne szczyty, uskokowe gzymsy, liczne pilastry międzyokienne oraz półokrągły portal. Wewnątrz zachowane są oryginalne piece i boazerie, jak i okrągła sala balowa. Nieużytkowany, stanowiący własność prywatną.

Świątynia Dumania – Park Archanioła²⁶

Źródło: UG Ornontowice

Obiekt powstał jako park tematyczny na terenie Starego Cmentarza w Ornontowicach. Motywu przewodnim jest św. Michał Archanioł, bo to od zarania dziejów patron ornontowickiej parafii, a od 2012 roku także patron Ornontowic. Nowy obiekt to też element budowania marki promocyjnej Ornontowic. Koncepcja powstania Świątyni Dumania sięga 2011 roku, wtedy to ornontowicka parafia i gmina podpisały umowę, na mocy której gmina uzyskała prawo do dysponowania gruntem parafialnym i zrealizowaniu tu projektu powstania

parku tematycznego. Niegdyś znajdował się tu stary drewniany kościół parafialny, dlatego projekt zakładał odtworzenie podwalin XVI-wiecznego kościoła i przybliżenie jego historii ze szczególnym uwzględnieniem kultu św. Michała Archanioła. Gminie udało się uzyskać dofinansowanie w wysokości 85 proc. wartości projektu, co w sumie dało kwotę 720 tys. złotych, z budżetu gminy potrzebne były 144 tys. zł.

²⁶ Źródło: dziennikzachodni.pl

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Drewniany kościół z 1578 roku, rozebrany został w 1892 roku ze względu na zły stan techniczny. W tym samym roku przystąpiono do

budowy nowego murowanego kościoła. Parcelę podarował z części swojego parku patron Hegenscheidt. Projekt i kosztorys wykonał radca budowlany Jackisch z Bytomia. Budowę prowadził Maks Philipp z Gliwic. Poświęcenie kościoła dokonał 24 września 1893 roku ksiądz dziekan Paweł Zielonkowski, proboszcz dębieński i budowniczy nowej świątyni. W czasie II Wojny Światowej kościół został znacznie uszkodzony. Po wojnie, przy usuwaniu szkód, dobudowano nowe zakryście. Kościół został konsekrowany 29 września 1963 roku przez księdza biskupa Juliusza Bieńka. Rok później poświęcono nowe dzwony noszące wezwania „Chrystusa Króla i „św. Michała”. W latach sześćdziesiątych XX wieku zmodernizowano

Źródło: <http://www.polskaniezwykla.pl/> ogrzewanie, położono nowe tynki, wymieniono posadzki i balaski. W 1986 roku przebudowano

prezbiterium, zmniejszając mense ołtarzową i wykładając wewnątrz okładziną marmurową. Kolejne zmiany prezbiterium dokonano w 1993 roku z okazji 100-lecia poświęcenia świątyni. W latach 1994-1996 w sąsiedztwie kościoła wybudowano kaplicę przedpogrzebową, obok której postawiono postument z figurą św. Barbary, patronki górników. W 1993 roku wymieniono drzwi wejściowe do kościoła, których fundatorem był Samorząd Gminny. W 1998 roku odnowiono wejścia boczne i po raz kolejny odmalowano wewnątrz kościoła. W tym czasie przeprowadzono również remont organów i zakrystii, zaś zwieńczeniem kolejnego etapu prac było wykonanie nowego nagłośnienia. W 2000 roku nałożono w kościele nową posadzkę granitową, ponadto na wzór dotychczasowych konfesjonałów wykonano dwa nowe. Z okazji 35-lecia kapłaństwa księdza proboszcza Jerzego Kiełbasy ufundowano stylizowaną, dopasowaną do wnętrza świątyni ambonę, której uroczystego poświęcenia 13 kwietnia 2009 roku dokonał ówczesny dziekan Dekanatu Orzesze ksiądz Reinhard Schittko. Kościół otrzymał nowe ogrodzenie.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Do oceny stanu dziedzictwa kulturowego zastosowano analizę SWOT (czynników rozwojowych). To procedura analityczna umożliwiająca porządkowanie i prezentację danych. Jest to jedno z podstawowych narzędzi planowania strategicznego.

Jej nazwa stanowi akronim czterech typów czynników rozwojowych:

- S-Strengths (Atuty) – pozytywne czynniki wewnętrzne, mocne strony, przewagi lub zalety mogące przyczynić się do osiągnięcia celów;
- W-Weaknesses (Słabości) – negatywne czynniki wewnętrzne, bariery, wady i braki, mogące przeszkodzić w realizacji celów;
- O-Opportunities (Szanse) – pozytywne czynniki zewnętrzne, pochodzące z otoczenia (takie, na które nie ma możliwości wpływu), mogące przyczynić się do osiągnięcia celów;
- T-Threats (Zagrożenia) – negatywne czynniki zewnętrzne pochodzące z otoczenia (takie, na które nie ma możliwości wpływu), mogące przeszkodzić w realizacji celów.

W listopadzie 2015 roku w Urzędzie Gminy Ornontowice i w starostwie, odbyło się spotkanie z partnerami samorządowymi w sprawie obecnego wizerunku gmin powiatu, w ramach zadania "Przygotowanie i opracowanie dokumentu strategiczno-operacyjnego pn. "Podstrategia promocji obszaru funkcjonalnego powiatu mikołowskiego wraz z przygotowaniem Planu Operacyjnego na lata 2016-2025 (w tym Strategii Marki Powiatu Mikołowskiego)²⁷.

Wyniki przeprowadzonej analizy mogą stanowić podstawę dla formułowania GPOnZ, który powinien uwzględniać wzmocnianie atutów, minimalizację słabości, wykorzystywanie szans i unikanie zagrożeń.

Tabela 2. Analiza SWOT dla powiatu

Analiza SWOT	
Atuty	Słabości
<ul style="list-style-type: none"> • Bogata i różnorodna oferta kulturalna na poziomie gmin (np. Mikołowskie Dni Muzyki – impreza regionalna, Festiwal Orkiestr Dętych) • Bogata oferta cyklicznych imprez sportowych np. na terenie Orzesza, Łazisk Górnych, Mikołowa, Ornontowic 	<ul style="list-style-type: none"> • Nieumiejętne wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego przez powiat i gminy (np. Sanktuarium Matki Bożej w Bujakowie – Opiekunki Środowiska Naturalnego, Szlak Architektury Drewnianej), cmentarz żydowski – zabytkowe macewy)
Otoczenie	
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Centralne położenie powiatu na terenie całej aglomeracji • Bliskość aglomeracji śląskiej • Dodatni bilans migracyjny – na terenie powiatu osiedla się więcej osób, mniej odpywa 	<ul style="list-style-type: none"> • Słaba infrastruktura hotelowa (powiat atrakcyjny turystycznie) • Niewykorzystanie istniejących warunków naturalnych do infrastruktury o charakterze turystyczno-wypoczynkowym • Brak wspólnej platformy promocji powiatu

²⁷ w ramach projektu pod nazwą „J-ednolita S-trategia T-erytorialna = spójny obszar funkcjonalny powiatu mikołowskiego poprzez wzmocnienie mechanizmów efektywnej współpracy JST” w ramach programu „Rozwój miast poprzez wzmocnienie kompetencji jednostek samorządu terytorialnego, dialog społeczny oraz współpracę z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego” finansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego EOG 2009-2014."

Analiza SWOT	
<ul style="list-style-type: none"> Istnienie Śląskiego Ogrodu Botanicznego oraz Muzeum Energetyki na Szlaku Zabytków Techniki Dobra sieć drogowa, sieć kolejowa Sąsiedztwo powiatu pszczyńskiego, licznie odwiedzanego przez turystów. Możliwość połączenia się z turystycznym szlakiem pszczyńskim 	<ul style="list-style-type: none"> i gmin (gminy promują się same) Konkurencyjna oferta miast: Tychów, Katowic, Pszczyny, Rudy Śląskiej, Żor, Rybnika, Gliwic

Źródło: opracowanie własne

Analiza SWOT była wypracowywana przez wszystkich uczestników konsultacji wspólnie w formie dyskusji. Analiza odbyła się w podziale na cztery obszary: gospodarki (G), turystyki (T), kultury (K), sportu i rekreacji (S). Litery zapisane w nawiasach po nazwach czynników oznaczają obszary, do których można było je przypisać.

Tabela 3. Analiza SWOT potencjału promocyjnego gminy Ornontowice

Analiza SWOT	
Atuty	Słabości
<ul style="list-style-type: none"> Korzystna lokalizacja, sąsiedztwo, korzystne położenie względem aglomeracji (G), (T) Bliskość aglomeracji, ale zachowane wartości przyrodnicze (S), (T) Dobra lokalizacja – sieć szkieletowa dróg (G), (T) Potencjał przyrodniczy – naturalny, na bazie którego zbudowano infrastrukturę rekreacyjną, sportową, co jest dobrym motywem do osiedlania się (S) Istniejące tereny pod zabudowę – w tym 100% pokrycia miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (G) Bardzo dobra współpraca z innymi jednostkami organizacyjnymi, z urzędem, itp. łatwo jest administracyjnie załatwić wiele spraw (G) Dotacje do pieców ekologicznych itp. dla mieszkańców (G) Bliskość węzłów komunikacyjnych, autostrady A1 i A4 (G) Ścieżki rowerowe (S), (T) Park gminny (zabytkowy park gminny) (T), (S), (K) Świątynia Dumania - Park Archanioła (K), (T) Tereny przemysłowe – w okolicy kopalni, do wykorzystania (G) Brak terenów pod duże inwestycje, których działalność wpływa uciążliwie na środowisko (G) Miejsca dla małych działalności zamiast dużych zakładów przemysłowych (G) 	<ul style="list-style-type: none"> Turystyka nie będzie wyróżnikiem gminy (T) Za mała gmina, aby przyciągnąć tutaj turystę na dłużej niż kilka godzin (T) Słabo rozwinięta komunikacja publiczna (T) Brak typowych miejsc noclegowych dla turystów, ew. miejsca noclegowe dla pracowników (T) Eksploracja górnicza może trochę zniechęcać ludzi do osiedlania się i przyjazdów (T), (G) Nie w całej gminie jest dostęp do sieci kanalizacji sanitarnej (G)

Analiza SWOT	
Atuty	Słabości
<ul style="list-style-type: none"> – Potencjał rolniczy, który warto zachować – rolnictwo rodzinne (G), (K) – Tradycja i szeroko pojęte dziedzictwo (K) – Biegi przełajowe, imprezy sportowe (S) – Wyraźna obecność na szlaku kulinarnym „Śląskie Smaki” – Kopa Ornontowicka, zarejestrowany znak i produkt (K) – Rodzący się produkt – Tradycyjne stroje śląskie w nowoczesnej stylizacji śląskie jakle (K) – Tradycyjne zakłady masarnicze (Widenka, Zdrzałek) – tradycyjne przetwórstwo mięsno-wędliniarskie (K) – Teatr Naumiony wystawiający spektakle w gwarze śląskiej, wystawiają spektakle w całej Polsce i za granicą (K) – Dobrze rozwinięta baza sportowa: boisko główne GKS „Gwarek”, dwa Orliki, boisko wielofunkcyjne przy Gimnazjum, boisko treningowe przy ul. Klasztornej, 4 siłownie na świeżym powietrzu, 5 ogólnodostępnych placów zabaw (S), (T) – Członkostwo w Śląskiej Organizacji Turystycznej (T) 	
Otoczenie	
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – pozyskanie inwestora/ów na oferowane tereny inwestycyjne (G) – dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania przedsięwzięć i ich promocji (T), (S), (K) 	<ul style="list-style-type: none"> – utrudniona dostępność do dofinansowań zewnętrznych lub ich brak w tych obszarach (T), (S), (K), (G) – brak rozwiązań prawnych i instrumentów finansowych umożliwiających organizację międzygminnej komunikacji publicznej (T), (K), (G) – brak środków finansowych na szeroką promocję (T), (K), (S), (G)

Źródło: opracowanie własne

Natomiast mieszkańcy mogli dać wyraz swoim opiniom, ocenom i pomysłom w ramach przeprowadzonej w gminach powiatu mikołowskiego kampanii informacyjnej, wspomaganą poprzez rozprowadzenie, zebranie i analizę ankiet.

W dniach 18.02-03.03.2016 roku zrealizowane zostało badanie ankietowe w ramach prac nad „Podstrategią kształtowania przestrzeni publicznej (w tym rewitalizacji obszarów zdegradowanych i działania na rzecz rozwoju przestrzeni publicznych służących wzmocnieniu lokalnych więzi społecznych oraz opieki nad zabytkami) na lata 2016-2025 wraz z Planem Operacyjnym”.

Badanie było prowadzone z zastosowaniem połączenia dwóch metod zbierania danych (mixed mode): ankiety internetowej do samodzielnego wypełniania oraz wywiadów kwestionariuszowych.

W pytaniu o ocenę poziomu aktualnej ochrony zabytków i opieki nad nimi prawie połowa Respondentów wybrała odpowiedź *dobrze*. Co więcej odpowiedzi pozytywne (*bardzo dobrze* i *dobrze*) wyraźne przeważały nad negatywnymi (*bardzo źle* i *źle*).

Tabela 4. Oceny aktualnego poziomu ochrony zabytków i opieki nad nimi w Gminie

Odpowiedź	Liczba	%
Bardzo dobrze	48	12,97%
Dobrze	171	46,22%
Średnio	115	31,08%
Źle	26	7,03%
Bardzo źle	10	2,70%
Łącznie	370	100,00%

Źródło: badanie *mixed mode*, n=370

Respondenci zostali również poproszeni o wskazanie konkretnych zabytków, które wymagają lepszej ochrony i opieki w przyszłości. Najliczniej wskazywane były Pałac Hegenscheidtów (106 osób, 28,65% próby) oraz Park Gminny (96, 25,95%). Dość liczne były również odpowiedzi odnoszące się do Alei Dębów (46, 12,43%) oraz kościoła parafialnego św. Michała Archanioła (40, 10,81%).

8. Programowanie rozwoju opieki nad zabytkami

Na podstawie poradnika²⁸ jak przygotować GPOnZ, przyjęto założenie, iż w celu przygotowania programu niezbędne jest dopasowanie modelu programowania średniookresowego do warunków lokalnych. Technicznie odbywa się to poprzez zastosowanie uspołecznionej metody przygotowania oraz wdrożenia projektów.

Przy czym w rozumieniu tegoż programu partycypacja oznacza wzajemną komunikację pomiędzy różnymi grupami społecznymi, w trakcie której wszyscy uczestnicy procesu mają możliwość wpływać na podejmowane decyzje (poprzez udział w panelach dyskusyjnych, w społecznej radzie programu, w grupach monitorujących) i biorą następnie czynny udział w ich realizacji.

Ważnym aspektem w procesie komunikowania się jest dwustronność przepływu informacji. Władze gminy nie tylko przekazują informacje na temat podejmowanych w programie decyzji, ale również dają możliwość oceny tych decyzji oraz składania sugestii dotyczących kolejnych aktualizacji. Ów czynny udział w programie będzie polegał więc na umożliwieniu mieszkańcom/organizacjom/właścicielom nieruchomości uczestniczenie w wyborze obszarów priorytetowych oraz realizacji zadań. Ich identyfikacja jest możliwa poprzez organizowanie „okrągłego stołu” lub zbieranie opinii on-line na stworzonej ku temu platformie internetowej.

8.1. Priorytety programu opieki

Dla dalszych prac przyjęto założenie, iż znaczenie takiego programu polega na połączeniu różnych płaszczyzn oddziaływania, w ramach 3 zaproponowanych priorytetów i przypisanych im celów wraz z oczekiwanymi rezultatami, a mianowicie:

- Przestrzenno-technicznego;
- społecznego;
- ekonomicznego.

Najistotniejszy wpływ na kształt programu mają cele, o których mowa w ustawie, przypisane poszczególnym priorytetom, jak w tabeli poniżej.

Tabela 5. Priorytety GPOnZ

Priorytety	Cele	Rezultaty
1. Przestrzenno-techniczny	1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;	- liczba uczestników projektów utrzymania i wypromowania tożsamości lokalnej -uregulowanie stanu formalno-prawnego obiektów i obszarów zabytkowych.
	2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;	- % zwiększenia wartości terenu poprzez utrzymanie wysokiej jakości krajobrazu i środowiska - Liczba konferencji, sesji informacyjnych
	3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;	-Liczba projektów włączających mieszkańców oraz pobudzających ich aktywizację -liczba obiektów

²⁸ Gminny program opieki nad zabytkami Poradnik metodyczny NID.

Priorytety	Cele	Rezultaty
		wyremontowanych -liczba obiektów zabezpieczonych
2. Społeczny	4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;	-Liczba projektów ekspozycyjnych -liczba wejść na strony internetowe zabytkowych obiektów -liczba uczestników kampanii przeprowadzonych -liczba uczestników odwiedzających obiekty
	5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;	- liczba wydanych materiałów informacyjnych, przeprowadzonych audycji, -liczba opracowanych wytycznych dla obiektów i ich otoczenia; - % dotacji z budżetu gminy na zabytki -wypracowanie zachęcających mechanizmów prawno-finansowych -liczba uczestników procesu partycypacji społecznej -liczba osób uczestniczących w zajęciach edukacyjnych -liczba m2 ścieżki edukacyjnej lub przyrodniczo-edukacyjnej
3. Ekonomiczny	6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;	- liczba czynnie włączonych w program opieki nad zabytkami właścicieli nieruchomości, mieszkańców i przedsiębiorców, -liczba projektów zrealizowanych przez partnerów społeczno-gospodarczych - wzrost dotacji dla sektora finansów niepublicznych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru.
	7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.	-liczba projektów -liczba nowych miejsc pracy -liczba inkubatorów aktywności kulturalnej -liczba nowych usług na zabytkowych obszarach -liczba nowych usług w ochronie obiektów

Źródło: opracowanie własne

Uspołecznienie procesu planowania i realizacji celów, wymaga stworzenia warunków sprzyjających inwestycjom prywatnym, pomocy właścicielom nieruchomości w ulepszaniu stanu zasobów zabytkowych, stworzenie nowych miejsc pracy, etc., pobudzania inicjatyw mieszkańców tak, by sami dążyli do poprawy swoich warunków życia wykorzystując

potencjał dziedzictwa kulturowego. Zaplanowane rezultaty nie stanowią zbioru zamkniętego i mogą być modyfikowane w trakcie aktualizacji GPOnZ.

8.2. Kierunki działań programu opieki

Artykuł 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zakres opieki w sposób następujący:

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Dla określenia zadań na kolejne 4 lata, przyjęto założenie, że będą one przyporządkowane kierunkom, tożsamym ze wskazanym w ustawie zakresem 5 elementów opieki nad zabytkami. W przyszłości koordynator GPOnZ zainicjuje możliwość jak najszerszego włączenia partnerów społeczno-ekonomicznych i mieszkańców w realizację zadań z zakresu opieki nad zabytkami, aż po budowanie partnerstw lokalnych.

Tabela 6. Kierunki działań GPOnZ

Kierunek działań	Proponowane zadania realizacyjne
1. Zapewnienie warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku;	<ul style="list-style-type: none"> - właściwa archiwizacja dokumentacji o zabytkach, - współpraca z ośrodkami akademickimi i naukowymi
2. Zapewnienie warunków prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;	<ul style="list-style-type: none"> - pozyskiwanie wszelkich dostępnych źródeł finansowania opieki nad zabytkami, - przyznanie dotacji dla sektora finansów niepublicznych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru.
3. Zapewnienie warunków zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;	<ul style="list-style-type: none"> - pozyskiwanie wszelkich dostępnych źródeł finansowania opieki nad zabytkami, - wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami
4. Zapewnienie warunków korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;	<ul style="list-style-type: none"> - pozyskanie poparcia społecznego dla działań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, - przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy strukturalnych Unii Europejskiej - pomoc w dostępie i pozyskiwaniu instrumentów finansowych na remonty i modernizacje obiektów: ze środków publicznych (lokalnych, regionalnych,

Kierunek działań	Proponowane zadania realizacyjne
	<p>krajowych i europejskich) i prywatnych</p> <ul style="list-style-type: none"> - wytyczenie tras gminnych eksponujących lokalne wartości - adaptacje niezagospodarowanych pomieszczeń na cele społeczne, kulturalne, aktywizacji - iluminacja obiektów i elementów krajobrazu o wysokiej wartości estetycznej
<p>5. Zapewnienie warunków popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poszerzenie wiedzy mieszkańców, organizacji społecznych i środowiska gospodarczego na temat zasad opieki nad zabytkami - wspieranie grup formalnych (Teatr „Naumiony”) i nieformalnych (Towarzystwo Miłośników Ornontowic) w działaniach promujących dziedzictwo kulturowe Ornontowic, - wsparcie dla edukacji regionalnej (promocja „Ornontowickiej jakli”, haftów itp.) - wsparcie dla produktów regionalnych („Kopa Ornontowicka” itd) - uwzględnienie istniejących na terenie gminy obiektów zabytkowych w celach promocyjnych miejscowości, - wykorzystanie potencjału lokalnej prasy i mediów społecznościowych - tworzenie atrakcyjnych materiałów informacyjnych i promocyjnych w wersji papierowej i on-line dotyczących atrakcji turystycznych, zabytkowych obiektów i atutów gminy - organizowanie spacerów edukacyjnych, konkursów wiedzy, gier

Źródło: opracowanie własne

Zasadniczym podmiotem programu jest społeczność gminy, zatem działania ożywiające zabytki powinny wypływać z inicjatyw lokalnych. Rolą sektora publicznego jest wspieranie tych inicjatyw za pomocą różnych instrumentów, omówionych w kolejnym rozdziale.

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty mające do czynienia z obiektami i przestrzeniami zabytkowymi, tak by wywołać ich pożądane zachowania prowadzące do realizacji zamierzonych celów. Głównym odbiorcą programu jest społeczność gminy, która bezpośrednio odczuje efekty jego wdrażania.

Dostępne instrumentarium, jakie można wykorzystać do realizacji niniejszego programu, wynika z obowiązującego prawa i przepisów w nim określonych oraz opartych na nich działaniach umocowanych w realiach finansów publicznych i instrumentów prawno-ekonomicznych. Stąd można wyróżnić pięć rodzajów instrumentów, jakie należy wykorzystywać przy realizacji niniejszego programu:

- **instrumenty prawne** (wynikające z przepisów prawnych dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, włączanie problematyki związanej z opieką nad zabytkami do planistycznych opracowań związanych z zagospodarowaniem przestrzennym gminy, tworzenie opracowań planistycznych odpowiednio dla potrzeb ochrony zabytków oraz sporządzanie analiz i oceny skutków wpływu planowanych działań inwestycyjnych na środowisko kulturowe gminy);
- **instrumenty koordynacji** (strategia rozwoju, program rozwoju infrastruktury, program ochrony środowiska, program prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, lokalny program rewitalizacji, prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych, współpraca z ośrodkami akademickimi i naukowymi);
- **instrumenty finansowe** (dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Unii Europejskiej, środki fundacji, programy wspierania inicjatyw lokalnych banków lub prywatnych firm);
- **instrumenty społeczne** (edukacja kulturowa, informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi, wolontariat);
- **instrumenty kontrolne** (aktualizacja danych o stanie zabytków na terenie gminy, stanu zagospodarowania przestrzennego gminy, monitoring środowiska kulturowego, ciągła weryfikacja zasobów gminnej ewidencji zabytków, społeczni opiekunowie zabytków itp.).

Uruchomienie podanych instrumentów wymaga od władz i społeczności lokalnej inicjatywy i konkretnych działań, które są prowadzone w wielu sferach działalności, w tym:

- wykorzystanie istniejących przepisów prawnych związanych z polityką ochrony zabytków w celu przygotowania efektywnej polityki ochrony środowiska kulturowego w gminie;
- wykorzystywanie programów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla realizacji gminnego programu (programy na poziomie powiatu, województwa oraz kraju);
- koordynowanie działań prowadzonych w stosunku do środowiska kulturowego na terenie gminy;
- prowadzenie ciągłego monitoringu zmian w zakresie środowiska kulturowego;

- efektywne zarządzanie programem;
- współpraca z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Odpowiedzialnym za realizację niniejszego programu jest powołany do jego przygotowania koordynator, wskazany do prowadzenia znaczącej większości zawartych w nim zadań oraz monitorowania jego wydatków i efektów. Zadania będą finansowane z różnych źródeł.

Źródła finansowania działań określonych w programie to:

- budżet gminy (środki własne lub dofinansowanie);
- środki prywatne;
- środki instytucji;
- środki Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków;
- środki Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- środki Ministerstwa Kultury;
- środki Funduszu Kościelnego;
- fundusze Unii Europejskiej;
- ulgi podatkowe.

Szczegółowe informacje na temat komplementarnych funkcjonujących programów operacyjnych, działających w obszarze dziedzictwa kulturowego, ochrony i opieki nad zabytkami znajdują się na stronach internetowych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego²⁹ oraz Ministerstwa Rozwoju³⁰.

Obowiązek utrzymania obiektów zabytkowych spoczywa na właścicielach obiektów. Na dofinansowanie projektów związanych z pracami przy zabytkach oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa (promocja, informacja, edukacja) przeznaczają się:

- środki finansowe z budżetu państwa przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w programach ministerialnych, w tym dotacje na badania archeologiczne, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, objętego ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- środki finansowe z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
- środki finansowe w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
- środki przyznawane przez marszałków województw;
- środki finansowe z europejskich programów specjalnych np. Norweski Mechanizm Finansowy;
- środki finansowe z budżetu samorządów.
- fundusze dla organizacji pozarządowych.

W oparciu o przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 77) realizowane są zadania oparte o zasady współfinansowania ze środków publicznych. Dysponentami powyższych środków są:

²⁹ www.mkidn.gov.pl.

³⁰ <https://www.mr.gov.pl/>.

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków;
- organ stanowiący gminy.

Ochrona dziedzictwa kulturowego realizowana jest również z innych funduszy państwowych:

- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (np. zabytkowe założenia parkowe);
- Funduszu Kościelnego (nie obejmują wyposażenia wnętrz).

Podstawowym warunkiem udzielania dofinansowania jest wpis do rejestru zabytków obiektu, na który czynione są starania o dotacje (do rejestru „A” – zabytki nieruchome, do rejestru „B” – tzw. zabytki ruchome, do rejestru „C” – zabytki archeologiczne).

O dotację może się ubiegać właściciel lub posiadacz zabytku albo jednostka posiadająca zabytek w trwałym zarządzie.

Znaczący udział w finansowaniu opieki nad zabytkami, jak wspomniano wyżej, mają Fundusze Europejskie. Obecna zatwierdzona przez Parlament Europejski perspektywa finansowa na lata 2014-2020, przewiduje przyznanie Polsce 82,5 mld euro na realizację polityki spójności.

W latach 2014-2020 w ramach funduszy strukturalnych działają następujące programy rozwojowe:

- Infrastruktura i Środowisko (realizacja programu wynosi ponad 28 miliardów euro i dotyczy głównie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym);
- Inteligentny Rozwój;
- Wiedza, Edukacja i Rozwój;
- Polska Cyfrowa;
- Polska Wschodnia;
- Europejska Współpraca Terytorialna i Europejski Instrument Sąsiedztwa;
- Pomoc Techniczna;
- Regionalne Programy Operacyjne.

Na Regionalne Programy Operacyjne – w latach 2014-2020 przeznaczono 31,28 mld euro tj. 40% funduszy polityki spójności. Województwo śląskie jest największym beneficjentem funduszy i alokacja tych środków wyniesie 3 476 937 134 euro.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014-2020 przewiduje realizację zadań w ramach **Ochrony środowiska i efektywnego wykorzystania zasobów**. W ramach tego działania wspierane będą zadania polegające na przeprowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych przy zabytkach i ich otoczeniu wraz z promocją obiektu. Wsparciem objęte będą również inwestycje polegające na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożenia. Na finansowanie zadań w obszarze tego działania planuje się przeznaczyć 60 381 250 euro.

Realizacja zadań w ramach priorytetu **Wzrost konkurencyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw**, na finansowanie którego przeznaczono 207 988 898 euro może dotyczyć przedsięwzięć turystycznych, wykorzystujących potencjał turystyczny i kulturowy oraz walory krajobrazowo-przyrodnicze regionu.

W ramach regionalnych programów operacyjnych jednym z instrumentów jest Inicjatywa **JESSICA**. Jest to europejskie wsparcie na rzecz trwałych inwestycji w obszarach miejskich w zakresie:

- przebudowy starych lub nieużywanych budynków przemysłowych;
- rewitalizacji terenów powojkowych i poprzemysłowych;
- rewitalizacji miast.

Źródłem finansowania opieki nad zabytkami mogą być też środki pozyskane od firm (np. banków jak BZ WBK, fundacji np. Kronenberga), czy stowarzyszeń lub osób prywatnych funkcjonujących na danym terenie, które są przykładem lokalnego patriotyzmu i przywiązania do swojej „małej ojczyzny”.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Koordinator programu, wspierany wyznaczonymi pracownikami, jest kluczową osobą do przygotowania/aktualizacji GPOnZ i prowadzenia ewidencji zabytków. Zakres obowiązków koordynatora gminnego programu musi być zgodny z celami opieki nad zabytkami określonymi w ustawie.

Główne zadania można określić następująco:

- udział w spotkaniach zespołu roboczego programu gminnego (poszerzonego o przedstawicieli urzędu ds. budżetu, spraw społecznych, kultury, itd.) w zakresie prowadzenia ewidencji zabytków i metod finansowania przedsięwzięć;
- koordynacja aktualizacji GPOnZ w gminie;
- konsultacja aktualizacji GPOnZ z instytucjami w regionie;
- monitorowanie GPOnZ (raz na 2 lata przygotowanie sprawozdania);
- monitorowanie źródeł finansowania;
- prowadzenie kontaktów z organizacjami pozarządowymi, oraz właścicielami i użytkownikami zabytkowych nieruchomości;
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków.

Realizacja programu będzie się odbywać we współpracy koordynatora z odpowiednimi wydziałami merytorycznymi urzędu, instytucjami pozarządowymi oraz właścicielami, administratorami i użytkownikami obiektów zabytkowych położonych na terenie gminy. Ponadto program przewiduje współpracę z instytucjami szczebla wojewódzkiego, w szczególności z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

Ustawa nakłada obowiązek sporządzania sprawozdań z realizacji programu co 2 lata, na podstawie zaproponowanych wskaźników. Sprawozdanie przedkładać radzie gminy powinno zawierać informację o ewentualnych zmianach w gminnej ewidencji zabytków, informacje o działaniach podejmowanych na rzecz opieki nad zabytkami, poniesionych i planowanych nakładach finansowych oraz o postulatach mieszkańców i właścicieli zabytków dotyczących ich ochrony.

Proces monitorowania będzie podlegał na obserwacji zmian, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów poprzez realizację projektów, na analizie zebranych danych i opracowaniu raportów.

Koordinator programu gminnego pracujący nad przygotowaniem GPOnZ zainicjuje w przyszłości możliwość jak najszerszego włączenia partnerów społeczno-ekonomicznych w realizację zadań z zakresu opieki nad zabytkami, poprzez budowanie partnerstw lokalnych. W tym celu musi być dokonane rozeznanie możliwości/postaw mieszkańców, organizacji społecznych, środowiska biznesu i możliwości ich udziału w realizacji przedsięwzięć.

Ważne będą stosowane w Polsce formy docierania do mieszkańców jak: spacer edukacyjny, gry edukacyjne w przestrzeni, konkursy, Dni Zabytku, Święta Ulicy, które są niezwykle skuteczne w budzeniu emocjonalnego zaangażowania w sprawy zamieszkiwanej gminy. Tu właśnie jest rola urzędu, jako instytucji wiodącej w realizacji GPOnZ, wspierającej organizacje pozarządowe i lokalnych przedsiębiorców w osiąganiu pożądanego efektu na rzecz opieki nad zabytkami.

Oczywistym efektem partycypacji mieszkańców jest „efekt dźwigni”, polegający na pobudzeniu inwestycji prywatnych/aktywności społecznych, dzięki stosunkowo niedużym

inwestycjom/wsparciu z budżetu gminy. Ważne aby udało się włączyć mieszkańców, organizacje pozarządowe do odnawiania i upiększania zabytków, upowszechniania wiedzy o lokalnych wartościach, które to zadanie nie ma szansy na realizację tylko z gminnych środków. Odpowiedzialność za wykonawstwo, jak i nadzór podzielona zostanie pomiędzy urząd i członków wspólnoty terytorialnej. Efektem programu ma być również ogromna dbałość mieszkańców o zabytki na obszarze gminy. Mieszkańcy zaangażowani w GPOnZ będą bardzo dumni ze swoich działań.

Gmina nie stosuje dotacji, natomiast przeprowadziła prace konserwacyjne wszystkich krzyży kamiennych, w tym ostatnio krzyża z figurą Chrystusa (ul. Leśna w Ornontowicach), przeznaczając w 2014 roku na ten cel ze środków własnych 24 600,00 zł.

Podsumowując, niezależnie od dostępnych środków finansowych, w osiągnięciu przyjętych dla GPOnZ celów szczególną uwagę należy zwrócić na prawie bezkosztowe działania:

- opiekę nad niematerialnymi wartościami (poprzez harcerzy, lub grupy młodzieży szkolnej) docierać do starszych mieszkańców, pamiętających ginące z pamięci wydarzenia i z życia zawody, rejestrować na nośnikach audio lub w innych formach przekazy ustne związane z historią miejsca, historią osób/rodzin zamieszkujących poszczególne zabytkowe posesje;
- opiekę nad starymi nazwami, nad pamięcią o obywatelach „małej ojczyzny” – lekarzach, nauczycielach;
- tworzenie wirtualnych muzeów – (nie zawsze potrzeba fizycznej przestrzeni), wirtualne zbiory pamiątek rodzinnych, zdjęć, dokumentować zwykłe wydarzenia niezwykłych ludzi – mieszkańców Ornontowic- czerpiąc z rodzinnych archiwów i przebogatej historii
- opiekę nad krajobrazem i jego elementami – poprzez stworzenie wzorników architektonicznych/urbanistycznych inspirujących do nieuchronnych przekształceń, także kształtowania nowej zabudowy na terenach chronionych; opartych o szczególne cechy zabudowy, stosowane materiały i formy;
- uwrażliwianie młodzieży na historię miejsc/obiektów poprzez atrakcyjne formy, jak gry terenowe, spacer edukacyjny;
- korzystanie z mediów społecznościowych – propagując udział w tropieniu przeszłości.

12. Spis tabel

Tabela 1. Wykaz obiektów wskazanych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków - miejscowość Ornontowice	24
Tabela 2. Analiza SWOT dla powiatu	33
Tabela 3. Analiza SWOT potencjału promocyjnego gminy Ornontowice	34
Tabela 4. Oceny aktualnego poziomu ochrony zabytków i opieki nad nimi w Gminie.....	36
Tabela 5. Priorytety GPOnZ.....	37
Tabela 6. Kierunki działań GPOnZ	39

Załącznik nr 1 Projekt pisma do WKZ

Śląski Wojewódzki Konserwator

Zabytków w Katowicach

ul. Francuska 12,

40-015 Katowice

tel. (32)253 77 98, fax. (32) 256 48 58

www.wkz.katowice.pl

Działając na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zmianami) zwracam się z prośbą o zaopiniowanie „Gminnego programu opieki nad zabytkami na terenie Gminy Ornontowice wraz z Gminną Ewidencją Zabytków na lata 2016-2020”.

Załącznik: projekt GPOnZ i spis kart GEZ

Załącznik nr 2 Projekt uchwały przyjmującej GPOnZ wraz z Gminną Ewidencją Zabytków

**UCHWAŁA NR
RADY GMINY
ORNONTOWICE**

dnia2016 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego programu opieki nad zabytkami na terenie Gminy Ornontowice wraz z Gminną Ewidencją Zabytków na lata 2016-2020”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9) i art. 18 ust. 2 pkt 15) ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. 2013 r. poz. 594 z późniejszymi zmianami) i art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2014 r. poz. 1446).

Rada Gminy Ornontowice uchwala

§ 1. Przyjąć do realizacji „Gminny program opieki nad zabytkami na terenie Gminy Ornontowice wraz z Gminną Ewidencją Zabytków” na lata 2016-2020.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Ornontowice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Załącznik nr 3 56 kart ewidencyjnych zabytków